

Jazyková politika a jazykové plánování: vznik, základní charakteristiky a jejich uplatnění v hispanofonních oblastech

Vznik: v 60. letech 20. století; *glotopolitika* („glottopolitics“) nebo *jazykové inženýrství* („language engineering“)

Hlavní faktory:

1. Rychlý rozvoj prostředků masové komunikace (rádio, televize, apod.)
2. Sociopolitická situace v tehdejší světě (nové postkoloniální státy, které čelily aktuálním problémům lingvistického charakteru, jako např. volba úředního jazyka či jazyků)
3. Vývoj nových technických prostředků ve zpracování dat
4. Rozvoj korpusové lingvistiky a jejich možností pro další aplikovaný výzkum

Zakladatel disciplíny:

- E. Haugen („Planning for a Standard Language in Modern Norway“, *Anthropological Linguistics*, 1, 1959); („Linguistics and Language Planning“, in W. Bright (ed.), *Sociolinguistics*, The Hague, Mouton, 1966; španělská verze: P. Garwin a Y. Lastra (eds.), *Antología de estudios etnolingüísticos y sociolingüísticos*)

Definice a vymezení disciplíny:

- Jazyková politika a jazykové plánování obnáší přípravu normativního slovníku, pravopisu a gramatiky, které by sloužily k orientaci mluvčích a píšících autorů v nehomogenních jazykových komunitách
- Jazyková politika a jazykové plánování zahrnuje soubor politických, společenských, kulturních, akademických a jiných rozhodnutí, které s sebou nesou revizi, reformu a normalizaci všech jazykových plánů, včetně závazných pravidel pravopisu. Jejich cílem je poskytnout pro daný konkrétní jazyk komplexní soubor vyjadřovacích prostředků a terminologii, které by umožnily sledovat vědecko-technický rozvoj v současné společnosti a pokrýt všechny aspekty komunikace, které členové konkrétní komunity a daném momentu potřebují.
- Jazyková politika může dát důraz a podpořit určitou historicky podmíněnou změnu v dané společnosti a klade si za cíl řídit její jazykové chování prostřednictvím cíleného jazykového plánování.
- Jazykové plánování a jazykovou politiku je možno chápat jako systematickou a cílenou snahu o vyřešení určitých jazykových problémů prostřednictvím institucionálně řízených zásahů do užívání jazyka.

Etapy plánování

Haugen (1966): první návrh

	Norma	Funkce
Společnost	1 výběr	3 zavedení
Jazyk	2 kodifikace	4 kultivace

- **Výběr:** zvolení jedné z více variant jazyka (té nejprestižnější) a podpora jejího užívání z oficiálních míst
- **Kodifikace:** sepsání závazných příruček (gramatika, pravidla pravopisu, slovník)
- **Zavedení:** její rozšíření do všech úrovní vzdělávacího systému
- **Kultivace:** rozvoj funkčních stylů a stylistických variet vybrané varianty včetně terminologie

Všechny tyto kroky jsou plánovány a prováděny institucionálně prostřednictvím úřadů. Pořadí kroků není náhodné, mají logickou návaznost.

Kritika:

1. potřeba rozlišit kroky, které přísluší lingvistům od kroků, které musí provést úřady;
2. nezahrnutý všechny možné aspekty, které s sebou jazyková politika a plánování obnáší.

Ad.1. potřeba rozlišit mezi plánováním korpusu a plánováním statusu (interní plánování vs. externí plánování).

Plánování korpusu: lingvisté; zachování „čistoty“ jazyka, regulace variet, podpora míšení variet či naopak jejich omezení.

Plánování statusu: sociologové, úřady; snaha o zvýšení či omezení počtu mluvčích určitého jazyka, vnímání určité varianty jako prestižní či nikoliv, implantace a šíření terminologie, apod.

Druhý návrh: E. Haugen („The Implementation of Corpus Planning: Theory and Practice“, in J. Cobarrubias aj. Fishman (eds.), *Progress in Language Planning*, The Hague, Mouton, 1983).

	Forma (jazyková politika)	Funkce (kultivace jazyka)
Společnost (plánování statusu)	1 výběr (proces rozhodování) A) identifikace problému B) lokalizace normy	3 zavedení (šíření ve školách) A) korektivní postupy B) evaluace
Jazyk (plánování korpusu)	2 kodifikace (proces standardizace) A) příprava pravopisu B) příprava gramatiky C) příprava lexika	4 kultivace (rozvoj funkčních stylů) A) modernizace terminologie B) stylistický rozvoj

Jazyková práva

1. [...] at an *individual* level [...] everyone can identify positively with their mother tongue, and have that identification respected by others [...]. It means the right to learn the mother tongue [...] and the right to use it [...]. It means the right to learn at least one of the official languages in one's country of residence (Skutnabb-Kangas a Phillison 1994: 2).
2. [...] at a *collective* level [it implies] the right of minority groups to exist (i.e. the right to be „different“ [...]). It implies the right to enjoy and develop their language and the right for minorities to establish and maintain schools [...]. It also involves guarantees of representation in the political affairs of the state, and the granting of autonomy to administer matters internal to the groups [...] (Skutnabb-Kangas a Phillison 1994: 2).
3. Language rights are the rights of individuals and collective linguistic groups to non-interference by the State, or to assistance by the State, in the use of their own language, in perpetuating the use of the language and ensuring its future survival, in receiving information and State-provided services in their own languages, and ensuring that other lawful rights [...] will not be handicapped or subject to discrimination for linguistic reasons (Chen 1998: 49).

Princip osobitosti: přiznává jednotlivci práva užívat mateřský jazyk kdekoli na veřejnosti v rámci jednoho určitého státu;

Princip teritoriality: se aplikuje na práva jazykových komunit, aby jejich mateřský jazyk byl používán v úředním jednání ve všech částech určité oblasti.

Politika, proces legislativy a jazykové plánování

Vliv jazykové legislativy (4 rozdílné funkce):

1. *Oficiální*: přijatá legislativa k udělení úředního statusu pro určitý jazyk (v rámci jednoho státu nebo jeho části); má vliv na užívání určitého jazyka v úředním styku, v legislativě, ve vzdělání a na veřejnosti obecně (v mluvené i v psané podobě)
2. *Institucionální*: označuje jazyk běžný v neoficiálních sférách v pracovním styku, v kultuře, v obchodním jednání, apod.
3. *Standardizační*: řídí gramatiku a korpus úředního jazyka či jazyků v jednotlivých oblastech veřejného života
4. *Liberální (volná)*: legislativa vztahující se k výše popsaným jazykovým právům (např. ve vztahu k jazykům minorit)

Jazyková politika ≠ jazykové plánování; jejich vzájemný vztah se dá popsat jako rozdíl mezi přijetím určitého rozhodnutí a jeho uvedení do praxe.

Jazyková politika: vztahuje se k rozhodnutím a daným možnostem; k jejich pochopení je nutné znát ideologický a politický kontext, v jehož rámci byla přijata.

Jazykové plánování: jedná se o prostředky, jimiž politická reprezentace (či konkrétní reprezentanti) navrhují či vyžadují její uvedení do praxe; je vždy explicitní a zřejmá.

Jazykové plánování: „Language planning refers to deliberate efforts to influence the behaviour of others with respect to the acquisition, structure or functional allocation of their language codes“ (Cooper 1989: 45).

Jazykové plánování se uvádí do praxe pomocí tří širokých kategorií:

1. *Plánování korpusu*: soustředí se na formu jazyka či jazyků (volba typu písma, např. adaptace indiánských jazyků pro zápis latinkou; pravopis, např. galicijština či kečuánština). Je základem standardizačních procesů, mezi něž patří výběr a propagace oficiálních jazyků. Tato rozhodnutí nejsou pochopitelně čistě technická a mívají silné ideologicky motivované pozadí. Jsou to plánovači a ne přímo politikové, kdo takto přijímá politická rozhodnutí ohledně jazyků. Vytváření terminologie a slovní zásoby pro potřeby určitého jazyka. Plánování korpusu je tedy úzce propojeno s plánováním statusu (identifikace a propagace určitého jazyka pro nové pracovní potřeby).
2. *Plánování statusu*: zaměřuje se na propagaci prestiže užívání určitého jazyka v co nejširších kontextech a nových oblastech, kde se dříve neužíval, a to především v úředním styku (státní správa, justice). Často šířen pomocí reklamních kampaní. Plánování statusu v sobě zahrnuje i finanční podporu, propagaci na školách a materiální zajištění obecně.
3. *Plánování osvojení si jazyka*: zaměřuje se v praxi na způsoby, jak se určitý jazyk naučit či jak si ho osvojit. Plánování statusu pomáhá vylepšit postoj komunity vzhledem k určitému jazyku, plánování osvojení si jazyka pomáhá ve výuce jazyka (vzdělávací systém, média).

Plánování normalizace:

„Normalisation consists of [...] three tasks [...] (a) to empower minority languages in order to make it possible for [them] to satisfy the communicative needs of a modern society; (b) to increase the number of speakers/users and increase the communicative competence of current users, and (c) expand the geographic scope of the language within a given area.“ (Cobarrubias 1987: 60)

Hlavní tendence:

- a. Směrem k asimilaci: homogenizace a dominantní monolingvismus, zdůvodněný jednotou a efektivitou
- b. Směrem k uznání minorit a jejich práv; pluralitní modely a podpora diverzity

Španělsko: od diktatury k autonomiím

Ústava z r. 1978 (článek 3)

1. El castellano es la lengua española oficial del Estado. Todos los españoles tienen el deber de conocerla y el derecho a usarla.
2. Las demás lenguas españolas serán también oficiales en las respectivas Comunidades Autónomas de acuerdo con sus estatutos.
3. La riqueza de las distintas modalidades lingüísticas de España es un patrimonio cultural que será objeto de especial respeto y protección.

Latinská Amerika v postkoloniálním období

Jazykové plánování ve vztahu k indiánským jazykům

Užívání indiánských jazyků v médiích má pozitivní dopad na vnímání jejich prestiže (např. maya v oblastních rádiích v Guatemale, aymará v Bolívii, nahuatl v některých oblastech v Mexiku, apod.) a je interpretováno jako potvrzení zlepšení jejich statusu.

Změna v myšlení, že jen španělština může být jazykem médií. Odtud pochází i vznik institucí, které je zkoumají a propagují (např. Mexiko – INI, Instituto Nacional Indigenista).

Americká španělština

Kromě snah o jazykové plánování v oblasti indiánských jazyků se objevuje i snaha zdůraznit rozdílnosti v rámci jednotlivých regionálních variant a zvýšit jejich prestiž coby „národních variant“, v opozici ke vzdálené evropské variantě.

Asi nejlepším příkladem je projekt *Diccionario del español de México (DEM)*, slovník národní varianty, „mexický Webster“, slovník důležitý symbol v sociolingvistickém životě každé země.

Jazyková politika a jazykové plánování v éře globalizace

V dnešní době se ze španělštiny a její výuky stal výhodný obchodní artikl a španělština je velmi populární mezi studenty na celém světě.

Kontrola výuky španělštiny na celém světě: *Instituto Cervantes*, propagace evropské španělštiny jako „španělštiny“, tj. nejprestižnější varianty, nejméně příznakové.

Bibliografie

Bastardas, A., E. Boix (eds.) (1994): *¿Un estado, una lengua? La organización política de la diversidad lingüística*, Barcelona, Octaedro.

Cooper, R. (1989): *Language Planning and Social Change*, Cambridge, Cambridge University Press (trad. esp.: *La planificación lingüística y el cambio social*, Madrid, Cambridge University Press, 1997).

Lara, L. F. (2004a): *Lengua histórica y normatividad*, México, D.F., El Colegio de México.

Lara, L. F. (2004b): «Culturas nacionales y léxico contemporáneo del español», in J. Lüdtke, C. Schmitt (eds.), *Historia del léxico español. Enfoques y aplicaciones. Homenaje a Bodo Müller*, Madrid-Frankfurt am Main, Iberoamericana-Vervuert, 303-315.

Lara, L. F. (2007): «Por una reconstrucción de la idea de la lengua española. Más allá de las fronteras instituidas», in J. del Valle (ed.), *La lengua, ¿patria común? Ideas e ideologías del español*, Madrid-Frankfurt am Main, Iberoamericana-Vervuert, 163-181.

Lara, L. F. (2011): «El símbolo, el poder y la lengua», in S. Senz, M. Alberde (eds.), *El dardo en la Academia*, tomo 1, Barcelona, Melusina, 315-341.

Lodares, J. R. (2000): *El paraíso políglota. Historia de lenguas en la España moderna contada sin prejuicios*, Madrid, Taurus.

Lodares, J. R. (2002): *Lengua y patria*, Madrid, Taurus.

Lodares, J. R. (2006): «Un diagnóstico sociolingüístico de España», in M. Castillo Lluch, J. Kabatek (eds.), *Las Lenguas de España. Política lingüística, sociología del lenguaje e ideología desde la Transición hasta la actualidad*, Madrid-Frankfurt am Main, Iberoamericana-Vervuert, 19-32.

López García, Á. (2004): *Babel airada. Las lenguas en el trasfondo de la supuesta ruptura de España*, Madrid, Biblioteca Nueva.

López García, Á. (2007): «Ideologías de la lengua española: realidad y ficción», in J. del Valle (ed.), *La lengua, ¿patria común? Ideas e ideologías del español*, Madrid-Frankfurt am Main, Iberoamericana-Vervuert, 143-161.

Mar-Molinero, C. (2000): *The Politics of Language in the Spanish-Speaking World*, New York, Routledge.

Mar-Molinero, C. (2007): «Derechos lingüísticos, política lingüística y planificación lingüística en el mundo de habla hispana», in M. Lacorte (coord.), *Lingüística aplicada del español*, Madrid, Arco/Libros, 347-375.

Salvador, G. (1992): *Política lingüística y sentido común*, Madrid, Istmo.

Skutnabb-Kangas, T., R. Phillipson (eds.) (1994): *Linguistic Human Rights: Overcoming Linguistic Discrimination*, Berlin, Mouton de Gruyter.